

Biskopen Tor Andraes handboksförslag.¹⁾

På det liturgiska området har under senare år rått en viss livaktighet i vårt land. I stigande grad har man känt sig otillfredsställd med det handboksskick, som förskriver sig från början av 1800-talet. Vid mitten av förra århundradet upptogs handboksfrågan till grundlig behandling. Först vid slutet av århundradet avsatte dock handboksarbetet ett mera påtagligt resultat. Genom 1894 års handbok kom det för en tid framåt till en viss avslutning på arbetet för kyrkohandboken som helhet. Några årtionden senare fortsatte man på de partiella reformernas väg. På 1920-talet upptogs emellertid åter frågan om en fullständig handboksrevision. Icke mindre än fyra handboksförslag hava därefter kommit till. De äro 1926 års kommittéförslag, ett aktningvärt, i förhållande till den gällande handboken ganska konservativt förslag, 1938 års förslag av ärkebiskopen Erling Eidem, frukten av ett nära femårigt arbete, vidare det förslag, som framlades av beredningsutskottet vid 1938 års kyrkomöte, samt till sist det förslag till revision av den svenska kyrkohandboken, som biskopen i Linköping Tor Andrae utarbetat och detta år framlagt.

De båda sistnämnda förslagen äro sinsemellan nära besläktade. Beredningsutskottets förslag vid 1938 års kyrkomöte måste anses som ett i förhållande till ärkebiskopens fullt självständigt förslag, och A:s förslag är uppbyggt på beredningsutskottets, om än med avsevärda ändringar och omarbetningar ifråga om en del ritual.

Det föreliggande förslaget är av stort intresse. För att rätt förstå det måste man söka infoga det på dess plats i den liturgiska utvecklingen. Det måste förstås från vår egen tids förutsättningar. Om man läser handboksdebatten vid 1893 års kyrkomöte t. ex., får man ett starkt intryck av huru mycket förändrat sig sedan dess. Ett sådant förslag som A:s skulle icke då hava kunnat framläggas med några utsikter att antagas. Tiden var ännu icke mogen därför. Sedan har förståelsen för kyrkans gudstjänstliv ökat och ingående liturgiska studier inom olika kyrkor ökat kännedomen om de liturgiska skatterna. Därigenom har också den liturgiska stilkänslan blivit mera övad. Givetvis betyder detta icke, att den utbredda dilettantismen på det liturgiska området försvunnit. Men det är säkert, att den liturgiska renässansen inom de särskilt intresserade kretsarna nog har haft ett gott inflytande i de vidare kretsarna till förståelse för bättre liturgisk stil och ordning.

Av betydelse har säkerligen också varit den medvetna anknytningen i vissa kretsar till urkristen uppfattning av kyrkan och i

¹⁾ Föredrag, i förkortad form hållet vid ett av kyrkliga förbundet anordnat möte för präster i Skara den 30 april 1741.

allmänhet till urkristet trosliv och församlingsliv, i den mån detta återspeglas av det nya testamentet. Härigenom har en stark religiös motivering vunnits för ej blott kyrkligt liv och verksamhet i allmänhet utan även och ej minst för gudstjänstlivet. Särskilt den riktning, som brukar kallas för den högkyrkliga, har naturligt nog visat ett stort intresse för det genom urkristendomens kyrkotanke motiverade gudstjänstlivet. På samma gång har denna riktning ställt sig förstående gentemot särskilt de tidigare tidsskedenas liturgiska utveckling inom kyrkan. Man kan förmoda, att denna s. k. högkyrkliga riktning berett vägen för vissa inslag av gammalkyrklig art i de senaste handboksförslagen. A. har någon gång deklarerat sin sympati för lågkyrklig kristendom av väckelse-tidens typ. Icke desto mindre har han nog tagit något intryck av de ovan refererade kyrkotankarna. Betecknande härför är, att uttrycket i barndopsformuläret (sid. 86) »kyrka och församling blivit ändrat till »kyrka».

Vi hava alltså velat framhålla, att det förhållandet, att det liturgiska intresset och förståelsen för kyrkans liturgi vuxit sig starkare och fått ett kraftigt stöd genom anknytning till en urkristen uppfattning av kyrkan, skapat gynnsammare förutsättningar för ett liturgiskt restaureringsarbete.

Man skulle även kunna peka på det förändrade läget i allmänhet ifråga om inställningen till kyrkan. Både inom teologisk forskning och inom kyrkligt arbete hävdar man numera på ett frimodigare sätt kyrkans egenart och dess självständiga uppgift i nutida kulturliv och andeliv. Givetvis är ett sådant utgångsläge gynnsammare även för ett liturgiskt restaureringsarbete än t. ex. en sådan svaghetstid för kyrkan, som de första båda decennierna av detta århundrade utgjorde.

Av betydelse för förståelsen av de framlagda förslagen är säkerligen också det praktiska gudstjänstlivets ganska rika utveckling. Även om mycket, som kommit till för att fylla gudstjänstlivets behov under de senare decennierna, visat sig äga blott mera tillfälligt värde, har dock den allmänna livaktigheten och verksamhetslusten inom det praktiska gudstjänstlivet verkat stimulerande på det liturgiska reformarbetet. I samband härmed bör nämnas det omfattande arbete, som utförts på kyrkosångens och kyrkomusikens område, vilket icke saknat betydelse som incitament för det liturgiska arbetet i särskild mening.

Vi övergå efter denna inledning till att bedöma A:s förslag ur några efter vår mening betydelsefulla synpunkter.

Först må en sak med stor tacksamhet konstateras. A:s förslag ställer sig liksom sina föregångare på den ståndpunkten, att kyrkohandboken skall motsvara den kristna kyrkans behov av former för gudstjänsten och andra heliga förrättningar. I forna tiders kyrkohandboksförslag behövde detta icke utsägas. Det var en självfallen sak, att handboken skulle skrivas med hänsyn till dess bruk i

kristna församlingar, och att den skulle stå i överensstämmelse med en kristen kyrkas bekännelse.

Ärkebiskopen ansåg sig böra deklarerera, att hans förslag intet annat åsyftade än att enbart och entydigt återspegla svenska kyrkans lära, sådan den är oss given i den heliga skrift och så, som vår kyrkas bekännelseskriterier därom vittna.

A. har icke avgivit någon sådan deklaration, men att hans ståndpunkt är densamma som ärkebiskopens på denna punkt, synes framgå av hans på en del ställen gjorda uttalanden. A. framhåller t. ex. beträffande ett ändringsförslag, att det icke beror på en önskan att åstadkomma en formulering, som kunde förmenas vara mera tillgänglig för modern uppfattning. Han framhåller ifråga om dopet, att det till varje pris måste undvikas, att dophandlingen på något sätt förvandlas till en allmän tacksägelse- och namngivningshögtid. Ifråga om konfirmationen framhåller han, att den icke bör förvandlas till någon allmänreligiös Jugendweihe.

Från visst håll har man yrkat på att handboksritual skulle utarbetas för att tillfredsställa sådana riktningar, som på grund av avvikande inställning i trosfrågor icke anse sig kunna utan förkränkelse av samvetet bruka den svenska kyrkohandboken i dess nuvarande skick.

Dessa yrkanden hava hittills med rätta avvisats. I detta sammanhang vilja vi blott framhålla, att de ifrån kyrkligt-liturgisk synpunkt icke kunna anses rimliga. Ett försök att ifråga om kyrkohandboken tjäna två herrar skulle på en av de viktigaste och ömtåligaste punkterna i kyrkans liv, nämligen gudstjänstlivet, införa ett frö till stridigheter och misshälligheter, vilka skulle hava ödesdigra följder för kyrkans framtid. Att åstadkomma en handbok av detta slag vore en olöslig uppgift. Det skulle i verkligheten bliva två olika handböcker, vilka icke hörde tillsammans. Handboken skulle passa för dem, som i Jesu Kristi heliga och dyra blod se det, som renar oss från alla synder, och den skulle också passa för dem, hos vilka det stockar sig i halsen, när de höra talas om Jesu blod. Den skulle passa för dem, vilka veta, att deras tro är fåfång, om Kristus icke är uppstånden, och den skulle passa för dem, som i likhet med forntidens sadduceer icke vilja veta av någon uppståndelse från de döda. Var och en kan i fantasien tänka sig, huru en sådan handbok skulle taga sig ut.

Denna ståndpunkt, att handboken skall vara grundad i den svenska kyrkans egen bekännelse, synes också vara den enda möjliga av det skälet, att det skulle visa sig vara omöjligt att avgöra, vilken av olika tänkbara privata trosuppfattningar som skulle anses berättigad till plats i handboken. Det finns ju åtskilliga nyanser och grupperingar ifråga om trosåskådningen.

Det torde vara viktigt, att denna hållpunkt — troheten mot be-kännelsen — kommer att fasthållas vid allt handboksarbete. Varsamhet måste iakttagas på denna punkt. Jag skall illustrera detta

med ett exempel, valt från handboksdebatten vid 1938 års kyrkomöte.

Professorn Nils Ahnlund yttrade i handboksdebatten följande:

»Det gäller med andra ord de hänsyn vår kyrka anser sig kunna taga till alla dessa människor, som positivt och av ett behov dragas till henne, men som icke alltid ha det så lätt, när de med vaket samvete söka den rätta andakten i templet. Man kan också för deras del tala om de stilla i landen. De finnas till utan stort buller, och numera är det visst inte så lätt att skilja ut dem från det korporativt uppfattade kyrkofolket.»

Hur långt professorn Ahnlund syftar med sitt f. ö. försiktiga och hovsamma yttrande, vill jag ej här söka bedöma. Men just vad han säger om svårigheterna för dem, som med vaket samvete söka den rätta andakten i templet, tyder på en önskan, att handboksritualen om möjligt skola läggas till rätta med hänsyn till dessa människors trosuppfattning. Här är det nödvändigt att peka på, att något avböjande från huvudståndpunkten i allt handboksarbete icke får ske. Håller man icke fast vid denna huvudståndpunkt, kommer det liturgiska arbetet att vridas på sned. Handboken måste svara mot kyrkans bekännelse.

En handbok, som klart och tydligt låter kristna trostankar komma till uttryck, kommer säkert bäst att gagna icke blott bekännelse-trogna kyrkokristna utan även de av Ahnlund åsyftade, som stå tvekande inför gudstjänstens givna former. Även den radikala vänsterflygeln kommer i verkligheten att vara bäst betjänt med att kyrkan håller sin ståndpunkt klar, utan sammanblandning eller förvandling.

I detta sammanhang torde det höra betonas, att det missionerande och själavinnande icke skall tillgodoses därigenom, att gudstjänstritualen genom sin uppbyggnad göras så att säga missionerande. Gudstjänsten skall vara en missa fidelium, den kristna församlingens gudstjänst. Där lyssnar församlingen till Guds ord, där sjunger hon ur hjärtat sitt lov till Gud, där beder hon, som hjärta och kristen sed bjuda kristna människor att bedja.

Det missionerande liksom det själavårdande gentemot de tvivlande och sökande hör till predikan och den enskilda själavården. Säkerligen beror det på bristande verklighetssinne, när man tror, att en tvivlande människa skall kunna vinnas för kristen tro genom en och annan ändring i ritualen.

Detta hindrar emellertid icke, att en äktkristen, icke avtrubbad gudstjänst i sig själv kan verka som ett kallande och själavinnande vittnesbörd på dem, som känna sig på ett eller annat sätt stå utanför.

Vi vilja med tacksamhet erkänna handboksförslagets inställning på denna viktiga punkt.

Vi tänka vidare på gudstjänstens uppbyggnad enligt det föreliggande förslaget. Givetvis får man icke vänta några särskilda nyheter av uppseendeväckande slag. Förslaget bygger givetvis på

beprövad och stadgad grund. Låt oss något skärskåda handboks-förslaget ur denna nya synpunkt.

Gudstjänsten — vi hålla oss här huvudsakligen till högmässan och med densamma besläktade ritual — är uppbyggd enligt svensk tradition, vilket på samma gång innebär, att den är uppbyggd enligt västerländsk och allmänkyrklig tradition. Den visar alltså släktskap med och delvis överensstämmelse med de gudstjänst-ritual, som komma till användning inom ej blott vissa grenar av den evangeliska kristenheten utan även inom de stora huvudkyrkorna i kristenheten, den anglikanska, den romerska och den grekiska. Det avgörande är här givetvis icke endast den större eller mindre formella överensstämmelsen utan den inre frändskapen.

För samtliga dessa gudstjänst-ritual, alltså för hela denna gudstjänsttyp, är det kännetecknande, att gudstjänsten byggs upp omkring nattvardsfirandet, på samma gång som den övertagit ett liturgiskt arv från judendomen, ordets gudstjänst. Ett för tolkningen av denna gudstjänst väsentligt drag må här framhållas. Gudstjänsten är ett den kristna församlingens framträdande inför Gud och hennes möte med Gud. Men på samma gång är den den kristna församlingens möte med Herren Kristus. Den är på samma gång teocentrisk och kristocentrisk. Om man icke har klart för sig denna den kristna gudstjänstens alltifrån gudstjänstens första stadium i urkristendomen starka kristocentriska prägel, saknar man nog möjlighet att rätt förstå den allmänkyrkliga gudstjänsttypen.

Många tolkningar av gudstjänsten hava gjorts. Man har försökt att få det s. k. inre sammanhanget i gudstjänsten klarlagt. Många sådana tolkningar kunna hava stort värde. Men man får ibland det intrycket, att själva huvudsaken, då det gäller att få en historiskt riktigare och liturgiskt mera givande tolkning av gudstjänsten, gått många av dessa gudstjänstens uttydare förbi. Jag menar, att gudstjänsten är klart kristocentriskt orienterad.

Några exempel må här lämnas. I urkristendomen betyder Herren detsamma som Herren Kristus, Kyrios Christos. Detta åter speglas i den första kristna kyrkans gudstjänstliv. »Alla tungor skola bekänna, Gud Fadern till ära, att Jesus Kristus är Herre.» Detta var beträffande gudstjänstlivet intet tomt ord. Denna tanke har sedan fått präglade den västerländska liturgien.

Den, som vet, att bönen »Herre, förbarma dig över oss» är riktad till Herren Kristus, är icke så lätt benägen att tolka den gamla litaniebönen som en fortsättning av syndabekännelsen. Han uppfattar skillnaden mellan syndabekännelsen, som ställes till den himmelske Fadern, och litaniebönen »Herre, förbarma dig över oss», som ställes till Herren Kristus.

Han vet, att tillönskan »Herren vare med eder» och svaret »Med dig vare ock Herren» avse Herren Kristus. Kollektbönen bedes i gemenskap med den närvarande Herren Kristus. Slutorden i bönen »genom Jesus Kristus vår Herre» bliva rikt meningsfyllda, när de förstås i samband med tillönskan om Jesu närvaro.

Man kan säga, att en sådan tolkning av gudstjänsten ger möjlighet att förstå den i enlighet med dess egna intentioner, så som de komma till synes i dess uppbyggnad alltsedan fornkyrkans tid. Gudstjänsten bliver med en sådan tolkning rikt meningsfylld och vinner en inre enhetlighet.

Man kan tyvärr icke säga, att A. helt genomfört en sådan tolkning av gudstjänsten. Jag tänker här på användningen av ordet »Herre» och »Herren». Ibland får det syfta på Gud Fadern. Ibland på Herren Kristus.

I ingressen till episteln (sid. 8) heter det: »Hören Herrens ord.» Meningen är: »Hören Guds ord.»

I den allmänna kyrkobönen »Herre, vår Gud och Fader» (sid. 15) heter det: »Förläna, O Herre, hela världen fred.» Herre betyder här vår Gud och Fader. I bönen vid prästval (sid. 79) heter det: »Vi tacka dig, du, som är din kyrkas Herre och Herde.» Sannolikt åsyftas därmed Gud, Fadern, ehuru det är oklart.

I bön vid grundstensläggning för ny kyrka (sid. 79) heter det: »Uppbygg, o Herre, själv din församling.» Herre betyder här Gud Fadern.

Här må det önskemålet framställas, att ordet »Herre» eller »Herren» i handboken måtte få så konsekvent som möjligt syfta på Herren Kristus. Givetvis kunna undantag förekomma, t. e. x. den aronitiska välsignelsen.

Sedan vi något dröjt vid gudstjänstens tolkning, vilja vi söka närmare antyda dess uppbyggnad. Högmässan är, som redan har nämnts, uppbyggd efter allmänkyrkligt västerländsk typ. Man skulle kunna säga, att gudstjänsten består av en följd av liturgiska moment, som följa på varandra i en bestämd ordning. För den svenska mässans del skulle vi kunna nämna skriftermålsmomentet, böne- och lovsångsmomentet, som vi bruka kalla kyrrie och gloria, salutation med kollektbön, episteln, gradualpsalmen, evangeliet, tron o. s. v. Hela ordningen är fast. Vissa moment, t. ex. gloria och benedicamus hava alltid samma form. Andra äro däremot föränderliga efter kyrkoårstiden, t. ex. kollektbönerna, epistelläsningarna, evangelieläsningarna, psalmerna o. s. v. Genom de vid varje gudstjänst återkommande momenten erhåller gudstjänsten sin fasthet. — Dessa fasta beståndsdelar i gudstjänsten bruka kallas ordinarium missae. Genom de efter kyrkoårstiden och de olika söndagarnas karaktär inträdande växlingarna erhåller gudstjänsten en utomordentlig livfullhet och omväxling. Dock är denna omväxling aldrig det samma som den ofta planlösa tillfällighet, som kan utmärka gudstjänster av annan typ än den ordnade liturgiska. Även gudstjänstens de tempore ingår i mässans fasta ordning, därigenom att de temporemomenten förekomma på sina bestämda platser i gudstjänsten. Man skulle kunna uttrycka saken så, att ett moment av bestämd karaktär får sin ifyllnad genom växlande de temporebeståndsdelar men alltid bibehåller sin givna grundkaraktär. På kollektbönens plats förekomma en mångfald olika böner, men på

denna plats är det icke tänkbart att införa något annat gudstjänstmoment.

Förutom den omväxling, som de temporet bereder, finnes möjlighet till omväxling genom alternativ, som icke avse att göra kyrkoårets omväxling levande. De bero på en önskan om omväxling i allmänhet eller på en önskan om att i liturgien låta skillnaden mellan högtidsdag och annan gudstjänstdag komma till synes.

I detta sammanhang bör kanske betonas, att meningarna om vad som hör till ordinarium missae och vad som hör till gudstjänstens de tempore givetvis kunna vara delade. Det är icke heller möjligt att på varje punkt draga gränsen klart mellan ordinarium och de tempore. Ifråga om vissa moment i ordinarium missae kan ibland konstateras en tendens hänemot de tempore. Å andra sidan innebär en begränsning av alternativen ett närmande till ordinarium missae.

Här är en punkt, mot vilken uppmärksamheten måste riktas vid allt liturgiskt revisionsarbete. En ovarsam inställning ifråga om ordinarium missae och de tempore kan äventyra stora värden. Härtill kommer, att den ovan angivna uppbyggnaden av gudstjänsten är ett synnerligen värnadsbjudande arv inom den västerländska kristenheten. Detta manar till vaksamhet.

Vår kyrkas gudstjänstordning skulle kunna liknas vid en ärevördig helgedom, där släkte efter släkte givit sina bidrag till helgedomens inredning och utsmyckning, men där grundritningen i stort sett blivit orubbad. Detaljerna i vår kyrkas gudstjänstordning äro också värnadsbjudande. Sådana liturgiska skatter som kyrie, gloria, laudamus, välsignelsen o. s. v. öppna ett värdefullt och uppbyggligt perspektiv genom århundradena in i fornkyrka, urkristet församlingliv och gudstjänstliv, ja, in i gamla testamentets tid.

Mången har velat radikalt omgestalta vår gudstjänstordning efter föregivna rationella grunder, ungefär som man ibland velat omgestalta evangelieboken, så att den ger en bild av uppenbarelsen från skapelsen till den slutliga himmelska fulländningen. Man har pekat på brister i sammanhanget o. s. v.

Vi kunna vara tacksamma, att sådana försök icke hava några större utsikter att lyckas. Den hävdvunna ordningen för gudstjänsten motsvarar kanske icke alltid de fordringar på genomfört sammanhang i tankegången, som en systematisk liturgisk nyskapelse kanhända skulle kunna åstadkomma. Vi böra dock ej fordra något sådant av vår gudstjänstordning. Dess fasthet är det nedärvdas och är vunnen genom århundradenas gudstjänsttradition. Detta betyder icke, att den västerländska gudstjänsttypen skulle sakna inre sammanhang och stadga. Vid gudstjänstens tillkomst har säkerligen den liturgiska ändamålsenligheten varit en viktig faktor. Olika bönemoment och lovsångsmoment hava så att säga på ett naturligt sätt anslutit sig de båda grundläggande guds-

tjänstbildande motiven, Guds ord, sådant det möter särskilt i evangeliet, och den heliga nattvarden. Den västerländska gudstjänsten har fått en fast och sluten typ. Den äger därtill, vad in- tet rationellt system kan uppvisa motstycke till, det historiskt uppvuxnas egen rikedom och livfullhet. Denna västerländska gudstjänsttyp har visat sig som en gudstjänsttyp av den största praktiska användbarhet, ej minst genom de liturgiska beståndsdelar av stort uppbyggelsevärde, som den innehåller.

När man betänker detta, förefaller det ibland framkastade förslaget, att högmässoritualen understundom skulle få utgestaltas efter de tjänstgörande prästernas tillfälliga önskemål, som en ganska grotesk tanke.

Hur ställer sig nu A. till frågan om ordinarium och de tempore?

Han har enligt min mening någon gång gjort för kraftiga ingrepp i mässans ordinarium. Ett ex. härpå är, att som laudamuslovsång under fastan medgivits »Ära ske Gud, som från sin tron», ps. 269: 1. Här sker en uppluckring av ett moment i ordinarium missae, som borde präglas av fasthet. Ändringen är även ur den synpunkten olämplig, att den föreslagna lovsången genom sin karaktär av trinitarisk lovsång ytterligare inkräktar på laudamusmomentets uppgift att vara en lovsång åt Herren Kristus.

Fråga är vidare, om syndabekännelsen i högre grad, än som redan skett, bör göras de temporebetonad. För min del tvivlar jag på, med hänsyn till syndabekännelsens innebörd, att det är lämpligt att beträffande densamma genomföra de temporeprincipen.

I några fall måste med tacksamhet erkännas, att det föreliggande handboksförslaget anslutit sig närmare till den västerländska gudstjänsttypen. Jag tänker på upptagande av laudamus i dess äldre form och på den nya platsen för sanctus i nattvardsmässan.

Då det gäller gudstjänstens uppbyggnad vill jag i detta sammanhang peka på ett par grundsatser, som jag tror vara av vikt. Den första, vilken framgår av föregående tankegång, lyder:

Varsamhet och försiktighet måste iakttagas, när det är fråga om ändringar i ordinarium missae och utvidgning av de temporet på ordinariets bekostnad. Eljest föreligger risk, att gudstjänst- ritualens fasthet försvagas.

Den andra lyder:

Varje moment i gudstjänsten måste utgestaltas efter sin egenart och sina egna intentioner. Laudamusmomentet bör utgestaltas så, att dess karaktäristiska egenart, lovsången till Kyrios Christos, kommer klart till sin rätt. Den skriftermålsakt, som nu inleder vår svenska högmässa, bör få en sådan utgestaltning, att dess karaktär av skriftermål, som för mången är fördold, klarare framträder.

Det torde icke kunna förnekas, att känslan för de olika momentens i högmässan egenart hos många försvagats. Åtskilliga mindre lyckade förslag till omdaning av den svenska mässan torde bero på att uppfattningen av de olika momentens egenart

varit så svag. Ett exempel härpå är det ibland framlagda förslaget, att ett tröstande ord skulle inläggas mellan kyrie och gloria. Att ett sådant förslag kunnat framställas, beror just på bristande förståelse för egenarten hos ifrågavarande moment kyrie-gloria-laudamus.

Den tredje grundsatsen lyder:

Högmässan och därmed sammanhängande gudstjänster böra utgestaltas på ett enhetligt sätt, så att icke ett flertal varianter uppstå ifråga om samma gudstjänsttyp. Detsamma gäller naturligtvis även andra gudstjänstritual än högmässan. Jag vill söka närmare förklara, vad jag menar härmed:

Hos A. finnas följande olika slag av gudstjänster, som äro av högmässans typ eller besläktade med högmässan:

1. Högmässa.
 - A. Högmässa med nattvard.
 - B. Högmässa utan nattvard.
 - C. Högmässa med infogat skriftermål.
2. (hos A. 4) Allmänt skriftermål.
3. (hos A. 5) Nattvardsgudstjänst.
 - A. Skriftermål jämte nattvard.
 - B. Nattvardsgudstjänst högtidligare form.
4. (hos A. 10) Förkortad högmässa.
5. (hos A. 11) Barngudstjänst.

Det bliver sammanlagt åtta ritual, som höra till denna grupp. Om man bortser från skriftermålet, som intager en särställning, omfattar gruppen av nära sammanhörande ritual sju.

Vid närmare studium finner man vissa olikheter mellan ritualen ifråga.

Högmässa med infogat skriftermål t. ex. börjar på annat sätt än en vanlig högmässa. I högmässa med infogat skriftermål komma de olika momenten i följande ordning:

- Ingångspsalm.
- Skriftetal.
- Syndabekännelse.

Avlösning, varvid användes avlösningsorden »Begären I nu av uppriktigt hjärta edra synders förlåtelse».

Introitus: På högtidsdagar må växelsånger brukas, eljest helig, dock med en annan fortsättning än vid vanlig högmässa. Församlingen sjunger nämligen »Herren är i sitt heliga tempel, Hans tron är i himmelen». Så »Ära vare Fadern» o. s. v. i växelsång mellan prästen och församlingen.

Därefter säger prästen: »Herren förbarmar sig över sitt folk. Han hjälper alla dem, som i nöden åkalla honom.»

Ännu en introitus kan förekomma, sjungen eller läst av prästen.

Så följer kyrie.

Nattvardsgudstjänst högtidligare form börjar på följande sätt: Sid. 36—37.

Psalmsång.

Skriftermål med syndabekännelse och med avlösning enligt avlösningensformeln »Begären I nu».

Psalmsång.

Ingångsord ur psaltaren.

Läsning av psaltarställen, vilka också kunna sjungas som växel-sång mellan prästen och församlingen jämte kyrkokören eller av kyrkokören ensam, uppdelad på två grupper.

Det ena alternativet börjar med orden »Herren är min starkhet och min lovsång». Det andra börjar med orden »Sänd ditt ljus och din sanning».

Vidare medges annat lämpligt ord ur psaltaren, vilket ger möjlighet till stor variation.

Därefter kommer kyrie, gloria och laudamus.

Förkortad högmässa.

Psalmsång.

Syndabekännelse med ingressen »I Guds faders och Sonens och den Helige Andes namn. Såsom hjorten trängtar till vattenbäckar» o. s. v.

Syndabekännelse enligt »Gud var mig nådig» eller enligt anvisning, som lämnas vid högmässan, eller med användande av ett par angivna böner i lilla bönboken.

Även barn gudstjänsten har sin egen inledning.

Det är klart, att denna mängd av olika möjligheter att börja en gudstjänst av i stort sett samma typ i gudstjänstens byggnad inför en viss osäkerhet, som verkar irriterande. Detsamma gäller över huvud det förhållandet, att flera ritual finnas, vilka äro i huvudsak lika uppbyggda men med en del olikheter. Detta verkar störande och irriterande. Förhållandet har särskilt påpekats av A. Adell i hans granskning av ärkebiskopens handboks-förslag¹⁾.

Hur skall denna fråga angående gudstjänstens enhetlighet lösas? Adell framlägger ett utomordentligt klart och användbart förslag. Det innebär i stort sett följande:

Skriftermålet utgestaltas som en särskild skriftermålsakt och skiljes från själva högmässan.

Ordningen skulle vara följande:

Inledande skriftermålsakt.

1. Ingångspsalm.

2. Helig.

3. Herren är i sitt heliga tempel.

Sedan:

När skriftetal infogas:

4. Kollekt.

5. Skriftetal.

6. Syndabekännelse.

7. Avlösning: Är denna din syndabekännelse uppriktig.

När skriftetal icke infogas.

¹⁾ Arthur Adell: Den svenska kyrkohandboken, Lund, Gleerups förlag, 1938.

4. Syndabekännelse.

5. Avlösning: Den allsmäktige, evige Gud.

Därefter:

Inledande växelsång: för samtliga söndagar, ej blott högtidsdagar.
Kyrie.

Gloria o. s. v.

Genom en sådan anordning skulle skapas klarhet och enhetlighet vid högmässans inledning, och högmässan skulle efter introitusväxelsången förlöpa enhetligt. Skriftermålet i högmässans början skulle få en klar och självständig ställning.

Även den förkortade högmässan borde bringas i större samklang med den fullständiga. Fråga är, om icke denna gudstjänst kunde utgestaltas som en enkel predikogudstjänst.

Den högtidliga formen för nattvardsgudstjänst är en variant till högmässan, vars behövlighet starkt kan ifrågasättas. För min del anser jag, att nattvardsgudstjänst under formen skriftermål + högmässan från och med offertoriepsalmen genom sin koncentration på själva nattvarden är den högtidligaste gudstjänst, man kan tänka sig. Fråga är, om denna värdefulla form av nattvardsgudstjänst vinner något på att byggas ut till likhet med högmässan. Det liturgiskt riktiga är säkerligen, att fullständig högmässa med nattvardsgång förbliver den enda högtidsformen för nattvardsgudstjänst.

Det skulle alltså räcka med följande gudstjänster inom högmässans grupp:

Skriftermål.

Högmässa med nattvard.

Högmässa med utvidgat skriftermål.

Högmässa utan nattvard.

Eventuellt förkortad högmässa.

Skriftermål + nattvardsgång.

Barngudstjänst.

Även beträffande övriga gudstjänstritual bör enhetlighet eftersträvas för besläktade ritual. I detta sammanhang bör ur liturgisk synpunkt beklagas, att det högtidligare ritualen för julottan utgör en kopia av högmässan. Det riktiga hade väl varit, att ottesången på juldagen utökats enligt ottesångsgudstjänstens egna principer. Vi kunna icke finna A:s handboksförslag tillfredsställande ifråga om här berörda förhållanden.

Ännu en fråga, som är besläktad med den närmast berörda, må här behandlas. Det gäller en allvarlig svaghet i A:s förslag. Ej sällan förekommer där det medgivandet, att ett moment i gudstjänsten må utföras annorlunda. Det bestämmande kan vara den tjänstförrättande prästens privata uppfattning om saken eller förekomsten av kyrkokör eller liknande. Några exempel må lämnas: sid. 10 st. 11.

Följande anvisning lämnas: Om vid högmässan utföres en kyrklig hymn, må sådan sång av kyrkokören få sin plats efter trosbe-

kännelsen. I detta fall må predikstolspsalmen kunna utgå. Det finns alltså följande möjligheter:

1. Hymn + psalm.
2. Hymn utan psalm.
3. Psalm utan hymn.

Sid. 13 st. 16.

På vissa högtidsdagar må den allmänna kyrkobönen kunna utelämnas eller ersättas av en kortare bön. Alltså kan ibland den allmänna kyrkobönen läsas, ibland en kortare kyrkobön, ibland ingen allmän kyrkobön alls.

Sid. 14.

Vid kyrkobönen »Helige Herre Gud» finnas följande möjligheter ifråga om utförandet av amen.

Om prästen sjunger inlednings- och avslutningsorden, sjunger församlingen amen.

Om församlingen sjunger svaren »Förbarma dig över oss» o. s. v. må församlingen sjunga amen, d. v. s. den kan sjunga amen, och det kan hända, att amen läses av prästen.

Om prästen läser hela bönen och församlingen icke svarar med »Förbarma dig över oss» o. s. v., skall prästen också läsa amen.

Det går lätt att bli förvillad i denna rikedom på alternativ. Enklast och bäst vore väl att föreskriva, att församlingen alltid svarar amen. Motsvarande bör gälla slutet av övriga kyrkoböner.

Ytterligare en hel rad exempel skulle kunna läggas fram, där ibland beträffande så viktiga platser i mässan som vid beredelsepsalmen och sanctus i nattvardsmässan. Det sagda må vara nog. Tydligt är, att dessa talrika möjligheter till förändringar giva gudstjänsten ett drag av osäkerhet. De böra därför så konsekvent som möjligt avlägsnas.

Vi vilja även behandla förslaget ifråga om språk och stil. A. är en framstående stilist. Det föreliggande förslaget lider dock i detta hänseende av en del brister.

Några exempel må lämnas på detta:

Sid. 14. Kyrkobönen »Evige, allsmäktige Gud».

A. skriver: »styrk dina sändebud med kraft och frimodighet». Det bör väl heta »Giv dina sändebud frimodighet» eller »Styrk dina sändebud och giv dem frimodighet».

Sid. 15. Kyrkobönen »Herre, vår Gud och Fader».

»Stå dem bi, som lida förföljelse», är ej språkligt sett vackert.

Sid. 16. Den korta kyrkobönen.

»Giv oss av din faderliga nåd, vad oss är av nöden». Detta är ett tungt uttryck. Det bör heta: »vad som är oss av nöden».

Sid. 20. Tacksägelsebönen för fastan.

Det heter: »du, som har kallat oss till denna din nattvard». Det bör hellre heta: »kallat oss till denna nattvard» eller »kallat oss till din nattvard».

Sid. 27. Ottesång på juldagen.

A. har den mindre lyckade ingressen: Hören på den heliga Juldagen Herrens ord genom profeten Jesaja.

Sid. 32. I avlösningen.

»Begären I nu av uppriktigt hjärta edra synders förlåtelse» o. s. v. Kanna vi icke här slippa ordet »nu»?

Sid. 55. Bönen vid passionsgudstjänst.

»Hjälp oss att stadeligen tro». Ordet »stadeligen» är icke lämpligt.

Sid. 59. Bön vid rättegångsgudstjänst.

A. skriver: »vi tacka dig, att du har skrivit din lag». Detta torde kunna anses som språkligt felaktigt. Det må dock medgivas, att uttryck av typen: »tacka dig, att» hava vunnit starkt insteg i liturgiskt språk.

Sid. 64. Kyrkobön vid barngudstjänst.

»Bevara alla våra kära» bör vara: »Bevara våra föräldrar och syskon».

Sid. 88. Ordet Herre mitt i bönen bör bort.

Flera ur språklig synpunkt tunga och därför olämpliga uttryck påträffas i jordfästningsritualet.

Sid. 115. Begravningsbönen.

»Giv oss att i tro och tillbedjan kunna böja oss inför ditt majestät och ditt allvisa råd». Man böjer sig icke inför Guds råd utan för det. F. ö. är uttrycket onödigt tungt.

I samma stycke: »Giv oss nåd att alltid förtrösta därpå, att hans kors är vårt hopp, vår seger och vår salighet, och låt det stå för trons öga, ännu när vår sista stund är inne». Kunde det icke enklare heta: »Giv oss nåd att alltid förtrösta på hans kors». Det är väl på korset, som vi förtrösta eller hoppas. Det är väl icke på att hans kors är vårt hopp, som vi förtrösta.

Sid. 116.

»Lär oss alla att besinna, vad du vill säga oss, då du ställer oss inför döden och förgängelsen». Uttrycket är tungt.

Ingressen till skriftläsningen är mindre lämplig. Den lyder:

»Låtom oss nu höra Skriftens vittnesbörd om dödens allvar och evighetens hopp». Detta är ett exempel på att innehållet angives på förhand i ingressen. Lämpligare vore helt enkelt: »Låtom oss höra skriftens ord». Möjligen: »Låtom oss höra skriftens ord om döden och uppståndelsen».

En allmän översyn av A. i språkligt och stilistiskt hänseende är nödvändig.

Vi må så söka mera i detalj genomgå högmässan¹⁾.

Skriftermålet borde utformas enligt

Helig. Sid. 5.

Adells förslag. Varje högmässa borde börja med introitusantifonier.

I A:s förslag liksom i berednings-

De förslagna växelsångerna torde behöva noggrant granskas.

utskottets och ärkebiskopens har ordet Sebaot ersatts med ett annat. Ärkebiskopen hade det liturgiskt mindre

¹⁾ En del upprepningar av sådant som förut medtagits som exempel, hava ej kunnat undvikas.

lyckade »Herren, den Allsmäktige». Utskottet och A. hava det bättre »Herren Gud allsmäktig».

Många göra sig den frågan, och här må den ånyo göras: Finnes något bärande skäl för att stympa det här använda bibelordet från Jesaja 6? Varför kunna vi icke i gudstjänsten få sjunga med de heliga ord, som seraferna brukade?

Ärkebiskopen motiverar sin ändring med att namnet Sebaot för nutida svenskt kyrkospråk torde kunna anses rätt främmande. Ändå hava vi hört det i högmässan sedan 1894. I psalmen 144 avsluta vi varje strof med orden Herren Sebaot. Orden äro kända och älskade.

Inkonsekvent är att införa Hosiana under motivering, att ordet är känt från psalmboken och utesluta ordet Sebaot.

Syndabekännelsen.

Man kan ställa sig tveksam, huruvida de temporeomväxling bör gälla ifråga om syndabekännelsen utöver vad i nuvarande handbok är föreskrivet.

Det kan ifrågasättas, om man bör variera sin syndabekännelse efter kyrkoårstiden, då detta moment på grund av sin art snarast hör till ordinarium missae.

Sid. 6. A. föreskriver, att trefaldighetstidens syndabekännelse icke må brukas, när skriftermål föregår högmässan. Vilken syndabekännelse då i st. skall brukas, säges icke.

Syndabekännelserna äro något för- enklade, vilket är en förmån.

Beträffande trefaldighetstidens »Jag fattig syndig människa» kan man hålla före, att vad som tillfogades under ortodoxiens tid, nämligen orden »Jesu Kristi förtjänst», gott kunde fått stå kvar. Man har ibland sagt, att detta uttryck skulle vara dogmatiskt och bör ersättas av ett religiöst.

Låt oss söka motarbeta detta oklara och oriktiga språkbruk ifråga om användningen av orden dogmatisk och religiös. Ett dogmatiskt uttryck kan givetvis vara djupt religiöst, även om ett religiöst icke alltid är dogmatiskt. Meningen är givetvis, att svärfattligare uttryck skola ersättas med enkla, mera omedelbart tillgängliga. Orden »Jesu Kristi förtjänst» äro väl ett utomordentligt enkelt och klart uttryck och trösterikt, alltså djupt religiöst. Skulle det också överensstämma med god kristen dogmatik, så är detta intet att beklaga.

Sid. 6. Absolutionen bör vara ett direkt absolutionsord. Bäst torde vara att bibehålla den nuvarande kommunikativa absolutionsformeln »Den allsmäktige, evige Gud — —».

Alldeles olämpligt kan det anses vara att här använda ett bibelord av blott allmänt trösterikt innehåll. Bibelordet »Det är ett fast ord och i allo värt att mottagas, att Kristus Jesus har kommit i världen för att frälsa syndare» bör här icke ifrågakomma.

Sid. 7. Gloria och laudamus.

Detta moment bör göras så fast som möjligt. De temporeprincipens tillämpning här är något ganska olyckligt. Den verkar uppluckrande på en viktig punkt i mässans ordinarium. Därför avstyrkes så kraftigt som möjligt förslaget att under fastan ps. 269: 1, »Ära ske Gud, som från sin tron», må kunna användas som laudamus-sång.

Ännu ett skäl att icke införa »Ära ske Gud» är, att denna psalm innehåller en trinitarisk lovsång. Därigenom skulle laudamusmomentets karaktär av lovsång till Herren Kristus ytterligare försvagas.

Sid. 8. Det äldre laudamus.

Glädjande nog har A. i likhet med de tvenne föregående förslagen med-

tagit laudamus i dess äldre form. Vid 1893 års kyrkomöte betecknades det av pastor primarius Fehr som dogmatiskt formelkram. Biskopen Lechard Ullman, som talade för införandet av detta laudamus, förstod bättre dess värde. Man kunde önskat, att han fått glädjen att bevittna segern för en liturgiskt riktig, länge misskänd och oförstådd ståndpunkt.

Beträffande det äldre laudamus är det emellertid att beklaga, att lovsången vanprydes av störande språkfel. Jag menar översättningen av originalets laudamus, benedicimus o. s. v. Dessa översattes på 1500-talet korrekt med love, välsigne o. s. v. Formerna på e voro då korrekta indikativformer. Nu äro de konjunktivformer. Det är att beklaga, att vi skola behöva dragas med dessa felaktiga språkformer icke blott i psalmboken utan även i kyrkohandboken.

En viss ålderdomlighet kan förvisso ibland vara på sin plats. För min del sjunger jag gärna i psalm 61: »Pris vare Gud i höjdene, frid vare ock på jordene.» Men ett krav, som borde vara oeftengivligt, är, att inga felaktiga, ifråga om betydelsen missvisande former skola användas. I A. föreligger här prov på en missriktad arkaisering.

Ingressen till episteln.

Andræ har såsom ingress: »Hören Herrens ord på (Första söndagen i Advent o. s. v.) Så skriver aposteln (profeten) N.»

Härom är att säga, att, såsom förut i annat sammanhang påpekats, ordet Herren i liturgiskt språk i allmänhet betecknar Herren Kristus, Kyrios Christos. Så i »Herre, förbarma dig över oss», »Tackom och lovom Herren» o. s. v. Då det är lämpligt att vara så konsekvent som möjligt i detta hänseende, föreslås, att ordet Herren på detta ställe icke användes.

Angivandet av söndagens namn skall säkert av många hälsas med tillfredsställelse. Emellertid är det ur liturgisk synpunkt önskvärt, att liknande anvisningar icke läggas in i själva ritualen och verka tyngande på densamma. Ingresser av detta slag böra vara så enkla som möjligt. Jag skulle vilja föreslå:

»Hören dagens epistel. Så skriver aposteln Paulus» o. s. v. Det har hittills gått bra utan att angiva söndagens namn. Kyrkobesökarna böra lära sig att själva taga reda på söndagens namn. Det står f. ö. både i tidningen och i almanackan.

Uttrycket »Herrens ord på första söndagen i advent genom aposteln Paulus» verkar vid närmare eftertanke litet egendomligt. Kyrkoårets söndagar höra till en senare tid än aposteln Pauli tid. Även om sammanställningen givetvis kan försvaras, torde ett enklare uttryck, som ej inbjuder till invändningar, vara att föredraga.

Ingressen till evangeliet. Sid. 9.

Andræ har här mot utskottet men med ärkebiskopen satt ordet heliga framför evangelium. »Upplyften edra hjärtan till Gud och hören dagens heliga evangelium.» Här anknutes till en gammal svensk tradition. Emellertid kan man nog instämma med Arthur Adell. Han skriver: »Bör man mera än redan sker bruka de i liturgien mycket slitna orden helige och käre? Är icke också här och enkannerligen i ingresser en viss återhållsamhet att förorda?»

Trosbekännelsen.

Ingressen.

En ingress synes vara nödvändig, om man vill försöka att få församlingen att läsa högt med i trosbekännelsen. Emellertid är den av Andræ föreslagna mindre lämplig. Den lyder: »Låtom oss nu med den allmänliga kyrkan bekänna vår kristna tro.»

Givetvis förstår man meningen med denna ingress. Man bör icke märka ord. Emellertid bör ett liturgiskt formulär vara sådant, att det icke inbjuder till att märka ord.

Apostolikum användes icke inom den romerska och grekiska grenen av kyrkan såsom credo vid gudstjänsten. Det torde då vara ganska olämpligt att först säga: »Låtom oss med den allmänneliga kyrkan bekänna vår kristna tro» och därefter läsa en bekännelse, som icke brukas som credo vid gudstjänsten inom de båda förut nämnda grenarna inom kyrkan.

Vidare är det väl onödigt att omtala, att det är vår kristna tro, som bekännes. Även ordet nu torde lämpligen kunna försvinna.

Skulle icke ingressen kunna lyda så:

»Låtom oss bekänna vår tro.»

Möjligen skulle, för det fall att man önskar, att församlingen skall läsa högt med i trosbekännelsen, kunna tillägga ordet »alla». Ingressen skulle då lyda:

»Låtom oss alla bekänna vår tro.»

Är trosbekännelsen något sacrificiellt, bör prästen under läsningen därav vara vänd mot altaret.

Ifråga om credo, särskilt apostolikum, torde kunna sägas, att både beredningsutskottet och A. här hava en synnerligen svag punkt i respektive förslag.

Texten till den apostoliska trosbekännelsen.

Sid. 9.

Först vilja vi stanna vid frågan om översättningen av orden *conceptus de spiritu sancto*.

Beredningsutskottet vid 1933 års kyrkomöte föreslår den ändringen, att de båda leden i apostolikum »avlåd

av den helige Ande, född av jungfrun Maria» ersättes med »genom den Helige Andes kraft född av jungfru Maria». Vid tillkomsten av detta förslag har professorn A. Fridrichsen spelat en framträdande roll.

A. har »kommen av den Helige Ande». Enligt hans uppgift skulle även ordet »kommen» vara föreslaget av professor Fridrichsen. (Sid. 171.)

För att få en lämplig utgångspunkt för bedömandet av denna fråga, vilja vi uppställa det spörsmålet, vilken läsart det här gäller att översätta. Såvitt det här är fråga om den apostoliska trosbekännelsen synes oss både professor Fridrichsens och beredningsutskottets resonemang ganska egendomligt. En sådan läsart som *Qui natus est de spiritu sancto ex Maria virgine*, på grekiska *ton gennethenta ek pneumatou hagiou kai Marias tes parthenou* tillhör icke apostolikum i dess äldsta form. Den tillhör överhuvud icke apostolikum i dess egenskap av auktoritativt bekännelseskrift. När man ser den frågan: Varför just läsarten *conceptus de spiritu sancto*? bliver svaret: Därför att överhuvud endast denna läsart existerar. *Textus receptus* sammanfaller här med *textus* överhuvud¹⁾. Det är i denna form, som den västerländska kristenheten har ägt apostolikum. Det är i denna form, som vår svenska gren av kristenheten alltid har ägt apostolikum. När den apostoliska trosbekännelsen i kyrkorättsligt sammanhang eller eljes åsyftas, då avses denna formulering.

Man torde därför kunna ena sig om att just detta uttryck: *conceptus de spiritu sancto*, bör komma till användning icke blott, när man avser att fastställa texten för apostolikum såsom bekännelseskrift, utan även, när

¹⁾ Givetvis förnekas icke, att det s. k. *romanum* symbolhistoriskt sett kan vara ett förstadium till apostolikum.

apostolikum användes i gudstjänsten. Det vore ytterst olämpligt att vid församlingens gudstjänst och övriga heliga förrättningar bruka en annan formulering än bekännelseskriftens.

Det gäller alltså att på bästa sätt översätta orden *conceptus de spiritu sancto*.

Den översättning, som använts alltsedan apostolikum översattes till svenskt språk och ännu användes efter omkring fyrahundra år, är »avlad av den helige Ande».

Först vilja vi tänka på om denna översättning i sig själv är riktig. Professor Fridrichsen påstår, att så icke helt är förhållandet. Enligt honom skulle ordet *avla*, resp. *avlad*, mera leda tanken till faderns aktivitet. *Avla* torde i det allmänna medvetandet vara förknippat med faderns alstrande aktivitet, säger han. Det latinska *concupere*, resp. *conceptus*, skulle uttrycka saken från moderns synpunkt. *Concupere filium* skulle betyda bliva havande med en son. *Filius conceptus est* betyder: En son, ett barn blir föremål för havandeskap, blir till i moderlivet. *Avlad* motsvarar icke helt *conceptus*. Det är bl. a. av detta skäl mindre lyckligt.

Man kan göra sig den frågan: Måste vid en översättning från ett språk till ett annat alltid användas ord, som äro bildade så att säga enligt samma tankegång? Detta torde kunna anses som en orimlig begäran. Språken äro ofta uppbyggda enligt sina särskilda förutsättningar, vartill många fall saknas direkt motsvarighet i andra språk. Det måste anses tillräckligt med en översättning, som sakligt riktigt anger det, som skulle översättas.

Det svenska *avla* har aldrig haft endast den speciella betydelsen, som *concupere* haft. Det har säkerligen haft betydelsen *framalstra* och kunnat an-

vändas både från faderns och moderns synpunkt. Då *avla* innefattat inom sig även betydelsen hos *concupere*, måste det väl anses vara en tillåten översättning, då man just använt det enda svenska ord, som i sin betydelse innefattar specialbetydelsen hos *concupere*.

Denna specialbetydelse hos *avla* är enligt bibelns språkbruk ännu gångbar. Professor Fridrichsen lägger själv fram citat.

Härtill kommer, att passivformen *avlad* säkerligen något närmar sig betydelsen av passivformen *conceptus*. Här är det fråga om det inträdda tillståndet. Den speciella betydelsen av *avla*, sett från faderns eller moderns synpunkt, framträder icke så mycket i *participet* som i de aktiva formerna.

Till sist torde det vara riktigt att icke bygga för mycket på skillnaden mellan betydelserna *gignere* (vilket f. ö. användes även från moderns synpunkt) och *concupere*. Viktigast är att tänka på uttrycket *Conceptus de spiritu sancto* i sin helhet. Tonvikten faller givetvis icke på *conceptus*. Detta var det gängse uttrycket för tillblivelse i moderlivet, och detta gängse uttryck valde man helt naturligt. Tonvikten faller givetvis på orden *de spiritu sancto*. I sin helhet bliver uttrycket *conceptus de spiritu sancto* innehållsfullt och pekar på en bestämd biblisk situation och en bestämd kristen trossanning.

Det torde icke med fog kunna påstås, att den i omkring fyrahundra år använda översättningen *avlad* av den Helige Ande är språkligt oriktig.

Emellertid har som skäl mot denna översättning anförts, att den skulle vara stötande för nutida språkkänsla eller stilkänsla.

Beredningsutskottet vid 1938 års kyrkomöte skriver härom: »Den förskjutning i språkbruket, som obestriddligen ägt rum, har medfört, att olika

avledning av ordet »avla» numera oftast brukas i sammanställningar av den mest profana innebörd. Ordet avlad har därmed fått en klang, som illa harmonierar med det höga sammanhang i vilket det står inställt i den andra trosartikeln.»

Med de nämnda avledningarna menas väl sammansättningar med ordet avel. Att dessa numera skulle brukas i sammanställningar av den mest profana innebörd mera än tidigare, förefaller föga sannolikt. De gamla använde dem nog i lika profana sammanställningar. Men märk, att profan icke har någonting av mindervärdighet i sig. Det är blott fråga om att återgiva en rent saklig betydelse. Med samma rätt som mot ordet avla skulle man kunna rikta användningar mot ordet föda, vilket användes i liknande profana sammanhang.

Det är alltid vanskligt att diskutera stilfrågor. Stilkänslan är olika beskaffad hos olika människor. För min del vill jag icke godkänna den stilkänsla, som icke kan fördraga det gamla rättframma ordet avlad. Det är ett gängse bibliskt uttryck och är även i bibeln insatt i ett heligt sammanhang. F. ö. användes ordet och dess språkliga släktingar sällan. Det bliver mer och mer reserverat för heligt språkbruk. Enligt min uppfattning har ordet avlad i uttrycket »avlad av den helige Ande»; i apostolikum väl bevarat sitt stilvärde. Jag skulle med glädje se, att ordet finge kvarstå i handboken, liksom det kvarstår i bibeln.

Emellertid har A. framlagt förslag till en ny översättning av uttrycket *conceptus de spiritu sancto*. Han översätter: »kommen av den Helige Ande». (Sid. 9.)

A. är själv tveksam beträffande denna översättning. Han medger, att den invändningen kan riktas mot översättningen med »kommen», att detta

uttryck är alltför obestämt och kan tänkas syfta endast på Jesu frälsarkall. (Sid. 171.)

Anmärkningen är givetvis fullt befogad. A:s översättning »kommen av den Helige Ande» måste anses vara icke blott för allmän utan även felaktig. Kommen och avlad äro icke språkliga ekvivalenter.

Kommen fordrar otvivelaktigt en närmare bestämning för att bliva meningsfullt. Vi förstå sådana uttryck som att »Anden kommer över Jesus», att »den Helige Ande kommer över Maria». Sådana uttryck hava en biblisk bakgrund. Men vad ligger bakom detta allmänna »kommen av den Helige Ande?» Vilken biblisk bakgrund eller vilken trostanke finnes bakom. Då förstå vi bättre, att Anden utgår av Sonen, är kommen av Sonen. Finnes ingen sådan för oss tillgänglig anknytning, kan detta »kommen av den Helige Ande» verka som en konstlad konstruktion.

Nu kanske någon vill säga, att ordet kommen skall få en speciell betydelse just genom sin plats i trosartikeln. Man liksom fastslår, att ordet »kommen» skall syfta på den tros-sanning, som förut uttryckts genom »avlad». Beträffande detta kan nog förmodas, att saken ställer sig olika för dem, som hittills brukat apostolikum i dess nuvarande form, och de kommande släktena. F. ö. är språkkänslan föga känslig för dekret. Den tar säkerligen ut sin rätt.

Om ordet avlad icke skulle anses duga, borde man försöka få ett uttryck, som bättre associerar sig med den bibliska bakgrunden till »avlad av den Helige Ande». Osökt kommer man då att tänka på motsvarande formulering i *niccenum*. Skulle icke följande formulering kunna övervägas:

»Vilken tagit mandom av den Helige Ande?» Orden föra tankarna i

rätt riktning och gå väl ihop med rytmen i apostolikum. Andra artikelns början skulle då lyda:

»Vi tro på Jesus Kristus, Guds enfödde Son, vår Herre, vilken tagit mandom av den Helige Ande, är född av jungfrun Maria.»

Man skulle också kunna överväga: »vilken har tagit mandom av den Helige Ande», »vilken tagit mandom av Helig Ande» och »vilken har tagit mandom av Helig Ande»¹⁾.

Särskilt av två skäl bör man vara ytterst varsam ifråga om apostolikum.

Dels är det ett av kyrkans äldsta och ärevördigaste dokument. Det borde vara uteslutet, att man i ett sådant inför felaktiga översättningar eller sådana, om vilka man är tveksam.

Dels böra de uttryck för kristen tro, som satserna i apostolikum utgöra, icke avtrubbas. De män, som föreslagit förändring i översättningen av orden »avlad av den Helige Ande», hava försäkrat, att de icke föranletts därtill av någon önskan att förändra bekännelsens sakliga innebörd. Vi tro dem på deras ord. Men det kan icke hjälpas, att bekännelsen ändå på en viktig punkt försvagas, om A:s översättning antages. Sanningen om Jesu Kristi heliga mandomsanammelse har ej minst i vår tid varit föremål för mycket anfäktande och många angrepp. Det vore olyckligt, om ett värn mot villfarelse på denna punkt skulle ryckas ur våra händer. Det är nämligen ett värn, när en sanning är klart uttalad i kyrkans trosbekännelse. Det får icke vara ett sken av att kyrkan skulle sväva på målet i denna punkt. Sanningen finnes klart uttalad i evangelium självt, där den har en fast och tillförlitlig grundval. Men det har den allra största betydelse, att kyrkan

i sin bekännelse vittnar om, att hon uppfattat denna bibliska sanning som livsviktig och organiskt sammanhängande med övriga frälsningssanningar. Vidare bör undvikas, att vår kyrka på en viktig punkt erhåller ett särdrag, som fjärrmar henne från en del andra kyrkor. En förändring till det sämre i apostolikum är också, att ordet »enfödde» ändrats till »ende».

Det ena, redan av beredningsutskottet år 1938 anförda skälet är, att ordet kommer närmare »född», om man antager förslaget »genom den Helige Andes kraft född av jungfrun Maria». Då detta förslag synes vara avfört, bortfaller skälet för ändring av »enfödde». Återstående skäl är, att ordet »ende» återgår till lydelsen i äldre handböcker. Detta kan dock icke anses vara skäl nog. Ordet »enfödde» med sitt rika bibliska innehåll motsvarar bättre än ende originaltextens »unicum». Det kan anses så gott som säkert, att den latinska textens unicum har antagits just som översättning av det grekiska monogenä. Då jag slog upp »enfödd» i min svensk-latinska ordbok, fann jag just ordet unicus i exemplet unicus filius. I det latinsk-svenska lexikonet stodo för unicus angivna följande betydelser:

1. ende, en enda, blott en.
2. i sitt slag och till sin art den ende, ensam, utomordentlig, ovanlig, utmärkt.

Det kan alltså anses klart, att unicum åsyftar att återgiva ordet monogenä. I svensk översättning är alltså »enfödde» den utan tvekan riktiga översättningen. »Ende» kan verka något missvisande, emedan ordet i modernt svenskt språkbruk har betydelsen solus och saknar det kvalitativt rika innebörden i »enfödde».

¹⁾ Då det gäller översättning av apostolikum, synes ordet »av» vara att föredraga framför nicenums »genom».

Vidare må framhållas, att även ordet »enfödde» har stöd i tidig svensk 1500-talstradition. I dopritualet i handboken 1529 brukas »enfödde». (Adell) Adell skriver: »Förändringen av ordet enfödde måste livligt beklagas.» Vi instämmer med Adell.

Ännu en egendomlig sak är att påpeka ifråga om avfattningen av apostolikum. Ända sedan apostolikums tillkomst hava den efterföljande andra artikeln förbundits med den första och den tredje med den andra genom ett »och». Det heter: et in Christum Jesum, — — et in Spiritum sanctum. I de grekiska texterna finnes ett motsvarande kai. Detta »och» fanns som kopulativ konjunktion ända till 1894 i den svenska texten, då adverbet »ock» = också infördes, vilket placerades efter tro.

Beredningsutskottet har för uteslutandet av ordet »ock» en mycket egendomlig motivering. Det heter i motiveringen för förslaget: »Ordet kan blott alltför lätt leda tanken i en missvisande riktning, så tillvida som den föreställningen ligger nära tillhands, att det här skulle vara fråga om en serie olika trosföremål, som skulle samordnas med varandra. Risken för dylikt missförstånd förstärkes därigenom att satsbildningen direkt inbjuder liturgen att särskilt betona ordet »ock». Det har synts beredningsutskottet, som om trosbekännelsens enhetliga karaktär starkare skulle framträda genom ordets uteslutning.»

Här har kristenheten i ungefär 1500 år i bekännelsen haft med detta »och». Nu duger det emellertid icke. Det finns väl ingen, som nekar till att vår kristna tro är en tro på Gud, att denna tro är enhetlig, och att allt vad till denna tro hör står i ett orga-

niskt förhållande till det för denna tro centrala föremålet. Men detta har intet att göra med framställningen av tron i olika artiklar, vilket är en formsak. En ren lociteologi kan givetvis vara vida mer organisk än en teologi i en mera kursiv framställning. Kyrkomenigheten i stort går denna sak helt förbi.

Adell framhåller¹⁾, att resultatet ur beredningsutskottets egen synpunkt blivit motsatsen av vad som avsetts. Han skriver: »Såvitt författaren till denna uppsats kunnat förstå, har resultatet blivit, att man av den ena bekännelsen gjort tre, bredvid varandra ställda, synbarligen likvärt jämnställda bekännelser, och varje försök att samordna alla tre artiklarna under den gemensamma inledningen: Vi tro på Gud, är utesluten.»

Vi instämmer med Adell. Ändring bör givetvis icke ske. Enda ändring, som kan godtagas, är återinförandet av konjunktionen »och».

Andra artikeln i apostolikum bör lyda på följande sätt:

Helst som i nuvarande avfattning men eljest:

»Vi tro ock på Jesus Kristus, Hans enfödde Son, vår Herre, vilken tagit mandom av den Helige Ande, är född av jungfrun Maria, pinad under Pontius Pilatus, korsfäst, död och begravnen, nederstigen till dödsriket, på tredje dagen uppstånden igen ifrån de döda, uppstigen till himmelen, sittande på allsmäktig Gud Faders höggra sida, därifrån igenkommande till att döma levande och döda.»

I tredje artikeln bör införas uttrycket »kroppens uppståndelse» i st. f. »de dödas uppståndelse».

Sid. 9 och 10.

Nicenum. På flera ställen hava ändringar genomförts i nicenum. Dessa

¹⁾ I Tidskrift för kyrkomusik och svenskt gudstjänstliv, n:r 3 1939.

ändringar äro nästan lika många försämringar. I st. f. »en enda», som väl motsvarar originalets unum, sättes »en». Adell invänder¹⁾ med fog häremot, att ingressen till första artikeln härigenom icke får den rytmiska utformning, som den bör äga.

Varför »farit upp till himmelen» skall ersättas med »stigit upp till himmelen» är svårt att förstå. Varför »bliva någon ände» skall behöva ersättas med »varda någon ände», är svårt att förstå.

I den tredje artikeln är som apposition till uttrycket »den Helige Ande, som utgår av Fadern och Sonen», tillagt orden »på honom». Detta är onödigt.

Akten på predikstolen.

Sid. 10.

Föreskriften, att predikstolspsalmen må kunna bortfalla, om vid högmässan utföres en kyrklig hymn, är mycket olämplig. Det bör vara en bestämd ordning. Bäst är, att psalmen får kvarstå. Församlingen bör på denna punkt hava möjlighet att få sjunga en bönepsalm som förberedelse till predikan.

Anvisningen, att, där dagens evangelium är predikotext, detta icke bör ånyo uppläsas från predikstolen, bör bortfalla. Här bör lämnas frihet åt olika praxis.

Beträffande bönen »Lovad vare Gud» finnes en tendens att något avdämpa densamma. I st. för att »Gud har tröstat oss» o. s. v. säger man, att han »har velat trösta oss» o. s. v. En viss försynthet och blygsamhet kan vara motivet härtill.

A. har uttrycket »som har givit oss sitt ord till tröst» o. s. v.

Någon anledning till ändring finnes icke. Gud har verkligen både tröstat, lärt, förmanat och varnat oss. Man

tänke ifråga om predikan på apostelns ord:

»Därför tacka vi ock oavlåtligen Gud, för att I, när I undfingen det Guds ord, som vi predikade, icke mottogen det såsom människoord, utan såsom Guds ord, vilket det förvisso är, ett ord, som ock är verksamt i eder, som tron.» 1 Tess. 2:13.

Sid. 11.

Kungörande, att äktenskapsbetyg utfärdats.

Det är icke lämpligt att pålysa, att hinder mot äktenskap må anmälas till lysningsförsamlingen. Detta uttryck bör vara mera bestämt. Det nuvarande »pastorsämbetet i N. församling» är bättre.

Tillönskan om välsignelse över äktenskap.

Atskillig diskussion har förts om detta moment. Huru gärna man än vill instämma i att äktenskapets heliga allvar skall framhållas, så kan man ändå icke finna det liturgiskt riktigt, att någon, låt vara indirekt, påminnelse härom läggs in i ifrågavarande punkt. Det bör rätt och slätt vara en tillönskan av välsignelse. Den nuvarande formuleringen är att föredraga framför A:s.

Sid. 12.

Bönen för sjuka.

Denna bön bör vara en bön för en särskild sjuk eller för särskilda sjuka. En bön för sjuka och bedrövade i allmänhet har icke här sin plats. Den hör till den allmänna kyrkobönen.

Ordningen enligt nuvarande handbok är enkel och liturgiskt riktigt.

Sid. 13.

Allmän kyrkobön.

Föreskriften, att på vissa högtidsdagar den allmänna kyrkobönen må kunna utelämnas eller ersättas av en

¹⁾ I Tidskrift för kyrkomusik och svenskt gudstjänstliv, n:r 3 1939.

kortare kyrkobön, kommer säkert att av många hälsas med tacksamhet. Emellertid kan det anses principiellt oriktigt, att församlingens allmänna kyrkobön, innehållande dess förböner, skall bort från högtidsdagarnas gudstjänst. Den påtalade längden är ett alldeles ohållbart skäl. Tillskottet på högtidsdagarna är ju den särskilda högtidsbönen, som drager några minuters tid.

En följd av den föreslagna anordningen är, att sådana personer, som endast besöka gudstjänsten vid de stora högtiderna, kanske aldrig skulle få höra den allmänna kyrkobönen.

Här bör f. ö. vara mera bestämdhet. Det är i allmänhet olämpligt, om församlingen skall vara allt för mycket beroende av prästernas tillfälliga inställning.

Användningen av kyrkobönerna.

Litanian torde icke böra användas på domssöndagen. Denna dag får sin prägel av Kristi tillkommelse i härlighet.

I övrigt vill jag instämma med A. Adell rörande användningen av kyrkobönerna. »Helige Herre Gud» bör användas under högtidsserien, litanian under fastan fr. o. m. 1 söndagen i fastan, ev. fr. o. m. fastlagssöndagen, samt under de tre sista söndagarna i advent och under bönsöndagen.

»Evide, allsmäktige Gud» brukas under septuagesima, sexagesima, ev. fastlagssöndagen, samt på de tio första söndagarna i trefaldighetstiden.

»Herre, vår Gud och Fader. Tänk i nåd på din kyrka och förlossa henne från allt ont» under övriga söndagar.

Granskning av de särskilda bönerna.

Sid. 14—15.

»Evide, allsmäktige Gud.»

»Låt ljuset av Kristi evangelium uppgå för alla folk och styrk dina sändebud med kraft och frimodighet»

bör ändras till en direkt bön för hednafolken. Uttrycket »styrk dina sändebud med kraft och frimodighet» är litet egendomligt. Vore det ej bättre med »Giv dina sändebud frimodighet». De styrkas väl ej med frimodighet.

Bönen för kyrkomötet är en bön av den mindre lämpliga omskrivande typen. Bättre är, att kyrkomötet nämnes. Det kunde heta så: »Välsigna kyrkan i vårt land, hennes församlingar och tjänare. Välsigna också det nu församlade kyrkomötet.»

»Skänk oss arbetets glädje» borde kanske icke införas. Uttrycket i bönen för nattvardsgästerna »att de där varda styrkta» förefaller tungt. Bättre är det nuvarande »att de där må stärkas». Bönen för änkor är icke obehövlig.

Sid. 15—16.

»Herre, vår Gud och Fader.»

Det flera gånger upprepade ordet »Herre» bör försvinna.

»Stå dem bi, som lida förföljelse» bör vara »Bistå dem, som lida förföljelse» eller »Hjälp dem, som lida förföljelse».

»Hjälp rättfärdigheten till välde på jorden» bör vara »Låt rättfärdighet råda på jorden».

Någon bön för kyrkomötet bör väl finnas här.

Sid. 16.

Den av A. nyskapade korta kyrkobönen.

Denna bön synes knappast böra upptagas i kyrkohandboken eller behövas där.

»Välsigna ordets tjänst och sakramentens bruk, så att frälsningens budskap må varda förnummet i hela världen och mottaget i trogna hjärtan.» är väl onödigt tungt.

Sid. 14.

»Helige Herre Gud.»

Lärare bör stå kvar. Det bör ej ersättas med ordet »herdar».

Det bör heta »dem, som äro i frestelse eller fara», icke frestelse och fara.

»Om ståndaktighet åt ditt namns bekännare» är ett mindre lämpligt uttryck. Bör vara »ståndaktighet hos ditt namns bekännare».

I anvisningen under denna kyrkobön säges, att församlingen sjunger amen, när prästen sjunger inlednings- och avslutningsord. Vidare säges, att om församlingen sjunger svaren till denna bön, må den efter bönens slut sjunga amen.

När prästen läser inledning- och avslutningsorden och församlingen icke sjunger svaren, läses amen av prästen.

Vore det icke klarare och redigare att bestämma, att församlingen alltid svarar amen. Även borde bestämmas, att församlingen alltid svarar med »Förbarma dig över oss» och med »Hör oss milde Herre Gud».

Sid. 16.

Tillredelsepsalm.

A. medgiver, att denna psalm må kunna sjungas av kyrkokören i flerstämmig sättning. Det är icke lämpligt, att det ibland bliver körsång, ibland församlingssång. Bäst är, att det bliver vanlig psalmsång som f. n.

Tacksägelsen.

Denna borde enligt gammal svensk liturgisk tradition, vilken bröts 1894, inledas med salutation.

Sid. 17.

Prefationsbönerna.

Den svåra uppgiften att skapa nya prefationsböner har A. givit en erkännansvärt god lösning. De föreslagna nya bönerna böra dock underkastas en noggrann granskning.

Ingen av de nya prefationsbönerna kan mäta sig med den längre av de båda prefationsbönerna i den nuvarande handboken. Det borde medgivas, att denna får användas under hela kyrkoåret.

Vi skola nu försöka en granskning av A:s prefationsböner.

Advents- och jultiden.

A:s bön är värdefull, uppbyggd på inkarnationens motiv. Skulle det dock icke vara fördelaktigt att undvika de parallella tankegångarna i slutet av bönen? Först talas om att Kristus är för vår skull vorden människa, att vi genom honom skulle bliva Guds barn. Sedan säges, att han gav sitt liv i döden, att vi skulle ärva liv och oförgänglighet.

Jag menar, att bönens tankegång borde vara sådan, att tanken på inkarnationen utmynnär i tanken på döden. Det bör genomföras en viss koncentration i tankegången omkring Kristi död och uppståndelse. Det är eljest givetvis lämpligt att införa tanken på inkarnationen.

Fastan.

Bäst vore, att tanken, att vi skola hava liv genom Kristus, införes sist i denna bön. Fråga är, om uttrycket »din Tjänare» just här är särskilt lyckligt.

Trefaldighetstiden.

Det är icke lätt att uppbygga en prefationsbön på motivet vinträdet och grenarna. Bilden av brödet och vinträdet äro av något olika slag. Fråga är, om det är lämpligt att sammanföra dem i prefationsbönen.

Vidare är det kanske icke lyckligt, att i prefationsbönen talas om den frukt, som vi skola bära åt honom. Snarare bör talas om den saliga frukt, som hans död har burit åt oss. Även uttrycket »och såsom han har uppstått genom Faderns härlighet, så skola ock vi genom honom uppstå till ett nytt leverne» är knappast lyckligt. Här bör denna i och för sig riktiga sanning icke framhållas. Det riktiga synes vara ett uttryck för vårt liv som en salig följd av Jesu död och uppståndelse.

Dessa böner böra omarbetas. De böra få en enhetligare tankegång och en något kraftigare stil.

Sanctus.

Sanctus har med rätta kallats kristenhetens förnämsta lovsång. Glädjande är, att den restaurerats till sin tidigare form därigenom, att »Giv salighet av höjden» ersatts med hyllningsropet »Hosianna i höjden».

Ännu ett steg borde hava tagits. I likhet med fornkyrkan och västerländsk tradition borde vi också få sjunga: »Helig, helig, helig Herre Gud Sebaot.» Det är väl ganska inkonsekvent att medtaga Hosianna men utdöma ordet »Sebaot», emedan det icke skulle vara förståeligt.

Sid. 18.

Bönen efter sanctus.

Stora krav måste ställas på utformningen av den bön, som fått sin plats mellan sanctus och instiftelseorden. Den är författad av biskopen Yngve Brilioth. Bönen är enkel och värdig och dess innehåll centralt religiöst och innehåller de kristna sanningar, som här böra framhållas. Den innehåller en lovprisning till Gud för att Han berett frälsning genom Jesus Kristus samt en bön om att Han måtte bereda oss att värdigt fira Frälsarens åminnelse och mottaga Honom, då Han nalkas oss i sin heliga nattvard.

Det finnes enligt min mening intet att anmärka på eller önska på annat sätt i denna bön utom konstruktionen.

»Lovad vare du, att». Men den går ju in i handbokens stil f. ö.

O Guds Lamm.

Det bör icke föreskrivas, att prästen tager patenen i handen, när han vänder sig mot församlingen för att uttala orden »Herrens frid vare med eder». Därför att detta passar en del präster, är det icke säkert, att det passar alla.

Sid. 19.

Distributionsorden.

Före slutönskan enligt det förra alternativet må ett lämpligt fritt valt bibelord enligt A. kunna läsas som en inledning. En bestämd varning mot en sådan möjlighet bör här utsägas. Ej sällan kommer här förmodligen att improviseras ett bibelord, som kanske icke passar in. En del präster komma att bruka ett sådant inledande bibelord, andra icke. Detta viktiga moment i högmässan bör icke utlämnas åt tillfälligheter.

I tillönskan kan det gärna fortfarande få heta »vilkens lekamen och blod I haven undfått». Ordet »sakrament» är onödigt, ordet »nu» bör utgå.

Som alternativ har A. Joh. 6:51 »Jag är det levande brödet, som har kommit ned från himmelen. Om någon äter av det brödet, så skall han leva till evig tid. Amen.

Gån i Herrens frid.»

Fråga är, om icke dessa ord böra hava karaktär av direkt tillönskan. Det nuvarande andra alternativet »Vår Herres Jesu Kristi nåd och frid vare med eder alla» är lämpligare.

Sid. 20.

Tacksägelsebön.

För fastan.

A. har »du, som har kallat oss till denna din nattvard». Det bör heta: »som har kallat oss till denna nattvard».

I motsvarande bön i nuvarande handbok står: »att du här bespisat oss med din lekamen och ditt blod». A. har: »att du i din barmhärtighet här har givit dig själv åt oss». Den nuvarande formuleringen är att föredraga.

Det bör heta: »Vi giva oss i dina händer och förlita oss på dig». Det bör icke heta som hos A.: »Vi giva oss i dina händer, vi förlita oss på dig».

För påsktiden.

»Vår käre himmelske Fader, du, som alltid bevisar» bör vara »Fader som alltid bevisar».

»Intryck din Sons åminnelse i våra hjärtan» är ett tungt uttryck.

För trefaldighetstiden.

»Förläna oss nåd, att så som vi nu begått Jesu åminnelse på jorden, vi ock må varda delaktiga av den stora nattvarden i himmelen.» är tungt Nuvarande lydelse är enklare och bättre.

Övriga ritual.

Utrymmet medgiver icke någon detaljerad granskning. Blott några påminnelser.

Barn gudstjänst. Sid. 64.

Det slitna uttrycket »alla våra kära» bör ersättas med »föräldrar och syskon».

Anordningen, att barnen må kunna läsa Fader vår stående, bör borttagas. Man skall väl lära dem det riktiga, nämligen att knäböja.

Litanian.

Sid. 68—71.

Denna har väsentligen förbättrats gentemot ärkebiskopens förslag. Vi tacka A. därför. »Herre, förbarma dig» o. s. v. kan gärna få kvarstå i högmässan. Det är icke alltid fel med upprepning i liturgiska formulär.

Formuläret för barndop.

Sid. 87.

Citatet av Markus 10:13—16 bör anföras efter gällande bibelöversättning, alltså: »Man bar fram barn till Jesus», icke »De buro fram barn». Erkännes dock, att det sistnämnda är vackrare.

»Herren Gud, den evige förbarmaren, som allena förlossar från allt ont» o. s. v. behöver icke och bör icke hava något alternativ.

Uppmaningen till bön bör helt enkelt lyda: »Lätom oss bedja». Även tacket ingår i begreppet bön.

Sid. 88.

I bönen »Käre himmelske Fader» heter det: »Behåll det, Herre, i dopets nåd». Strax därefter slutar bönen med orden »Genom din Son, Jesus Kristus, vår Herre». Det är störande, att »Herre» i denna bön användes i två olika betydelser. Det första »Herre» är onödigt och bör tagas bort.

Sid. 88.

Maningsorden till faddrarna m. fl. äro bättre i nu gällande handbok.

Dop av unga och dop av vuxna.

Sid. 90—95.

Att det skall behövas ett formulär för dop av unga och ett för dop av vuxna, kan jag för min del icke fatta. Med hänsyn till hednamissionen kunde formulär för dop av hedningar vara motiverat, även formulär för dop av judar och muhammedaner.

Sid. 98. En annan form för konfirmationen.

I orden till barnen står: »Han hjälpe eder att i den finna ljus på eder väg, kraft att leva rätt och värdigt och så förvärva det hopp, som består i livet och i döden.»

Uttrycket har någon smak av upplysningstid. Ritualen borde göras fastare genom minskning av antalet alternativ.

Vuxnas konfirmation.

Sid. 100—102.

Man kan med rätta hysa ytterst starka betänkligheter mot utformningen av detta ritual.

Upptagandet i Svenska kyrkans gemenskap sker icke genom konfirmationen utan genom det Heliga Dopet, eventuellt genom nattvardsgemenskap.

Den högtidliga upptagningsformeln ersättas av tillsägelse av rätt till nattvardsgemenskap.

Sjukas nattvardsgång.

Sid. 106—107.

Det måste anses vara ett prin-

cipiellt fel att utgestalta detta ritual på ett från sedvanligt skriftermål och nattvardsgång avvikande sätt. Det är väl angeläget, att den sjuke skall känna igen orden från gudstjänsterna i kyrkan. Eljest verkar ritualen för honom nytt och främmande på vissa punkter. Hos A. gäller detta särskilt distributionsorden.

Vigsel.

Sid. 108—111.

Ritualen är förbättrat. Ifråga om det gamla tvisteämnet, citatet av Matt. 19:5 och 6, anser jag för min del det vara felaktigt att citera Frälsaren felaktigt, huru det än må skorra i alltför finkänsliga öron. Man bryter udden av Jesu egna ord. Han har menat, att makarna genom den kroppsliga föreningen äro ett kött eller en människa. Det är här icke fråga om sjä-larnas sympati eller någon romantisk kärlekens enhet. Låtom oss hålla oss till Jesu rättframma och realistiska ord. De duga gott.

Sid. 111.

Brudmässans altarbön har A. för-sämrat. Han har tagit bort den enkla, trohjärtade prägel i den gamla bönen, som giver den en stor skönhet.

Den enda ändring, som behövde göras i den, vore, att uttrycket »dessa personer» ersattes med orden »dessa två».

Jordfästning.

Sid. 113—126.

Jordfästningsritualet hör till det svagaste i handboksförslaget. Som allokution, då griftetal icke hålles, börjar A. med en anhopning av tankar, som sakna den enkelhet, som man i ett dylikt sammanhang önskar. Några ordvändningar äro olämpliga.

Ex. Sid. 114. »Men de, som höra Herren till, behöva icke sörja, såsom de där icke hava något hopp.» Så konstlade uttryck böra väl icke användas i ett liturgiskt formulär.

Där finnes också det mycket slitna uttrycket: »Må livets och dödens allvar mana oss att söka Gud.»

De böner, som därefter följa, äro, där de hämtats från nuvarande handbok, försämrade, och där de nyskapat, svaga. De enkla och användbara bönerna i vår nuvarande handbok äro att föredraga.

Blott ett par ex. på olämpliga uttryck: »Du livets Herre och dödens» i st. för »Du livets och dödens Herre.» sid. 115.

»Lär oss att tacka dig för all godhet och glädje, du gav oss genom den, som vår själ hade kär». Gav Gud godhet genom den bortgångne? Bevisade han icke godhet genom honom? Uttrycket »den, som vår själ hade kär», är väl för egenartat för att passa i liturgisk stil. Sid. 116.

Ingressen till mullkastningen är väl högtidligt utformad. »I Guds, vår Faders och Frälsares namn, viga vi det förgängliga stoftet av den hänsovne till gravens vila.» Bättre: »Vi viga den bortgångnes (bortgångnas) stoft till gravens vila.»

Orden vid mullkastningen. Sid. 116—117.

Frågan om orden vid mullkastningen är ganska svårlöst. De allra flesta ibland oss äro väl av den uppfattningen, att det här icke är lyckligt med alternativ. Det är mindre tilltalande att vid en jordfästning höra prästen använda orden »Jesus Kristus, vår Frälsare, skall uppväcka dig på den yttersta dagen» och vid nästa jordfästning en annan präst använda orden »Jesus Kristus är uppståndelsen och livet».

och vid nästa jordfästning en annan präst använda orden »Jesus Kristus är uppståndelsen och livet».

Meningarna vid 1938 års kyrkomöte bröto sig ganska kraftigt på denna punkt, och frågan föranledde en in-

tressant debatt. För båda formuleringarna gjordes vägande inlägg.

Det kan kanske vara på sin plats att avge någon deklaration i denna fråga. För min del anser jag båda alternativen liturgiskt väl användbara. Då det nu använda uttrycket »Jesus Kristus, vår Frälsare, skall uppväcka dig på den yttersta dagen», har stöd i en obruten svensk tradition allt sedan reformationstiden och återgår på medeltida förebilder, bör det icke försvinna ur handboken, även om det föreslagna alternativet skulle vinna kyrkomötets gillande. Jag tror också, att det passar väl till den liturgiska situationen. Orden måste anses talade till den i kistan eller graven vilande döde. Det finns också i formeln ett inre sammanhang: Av jord är du kommen — jord skall du åter varda, åter till stoft — Jesus Kristus, vår Frälsare, skall uppväcka dig på den yttersta dagen: åter från stoft till en förklarad kroppslighet på uppståndelsens dag. Uppståndelsens aspekt beror icke på någon önskan att förtränga det eskatologiska perspektivet utan på att den så att säga naturligt ligger i fortsättningen av de föregående tankarna. Man skulle också kunna säga, att det är den liturgiska situationens krav, som här va-

rit avgörande. Det är naturligt att anknyta till uppståndelsen just i det ögonblick, som stoffet skall vigas till graven.

Då den ståndpunkt, som här framställts, torde omfattas av ganska många, så uttalas den förhoppningen, att den hittillsvarande formeln icke uteslutes.

Kyrkoinvigning.
Sid. 127.

»Detta ditt hus» bör ersättas med »detta hus».
Sid. 128.

Ingressen till bönen om välsignelse bör helt enkelt lyda: »Låtom oss bedja». Uttrycket i bönen »Så låt nu din nåds närvaro varda förnummen av alla dem, som komma hit att tillbedja dig», är tungt.

Prästvigning.
Sid. 145.

I bönen bör »Låt, o Herre, ditt ord» ersättas med »Låt ditt ord».

Kyrkoherdeinstallation.
Sid. 153.

Under handpålägningen bör läsas Fader vår.

Diakon- och diakonissvigning.
Sid. 163 och 168.

Under handpålägningen bör läsas Fader vår.

Undertecknad har vid granskningen av A:s handboksförslag helt naturligt huvudsakligen sökt fästa uppmärksamheten på en del brister och svagheter i detsamma. Åtskilligt kunde vara att säga om förslaget betydande förtjänster. Jag vill blott till sist uttala min glädje över och min uppskattning av den liturgiska insikt och den stilkänsla, som kommit tillsynes däri. Biskopen Tor Andrae har på det hela taget med varsamhet och pietet handskats med de liturgiska klenoderna. Det förslag, som han framlagt, utgör ett mycket gott underlag för kyrkomötets blivande arbete för handboksfrågans lösning.

Gustaf Linder.